

MODEL TRÓJDZIELNY DUMÉZILA, PROBLEM LEGITYMIZACJI SUKCESJI ORAZ *GETICA* JORDANESA

ROBERT KASPERSKI

Dean A. Miller zadał sobie sporo trudu, próbując włączyć materiał wczesno-średniowieczny do poszukiwań refleksów trójdzielnego modelu Georgesa Dumézila (1898–1986) w zabytkach historiograficznych. Koncentrując swą uwagę na problemie relacji trzech funkcji do osoby króla, odkrył, że w państwie Franków z okresu panowania dynastii Karolingów uważano, iż władca powinien charakteryzować się trzema cechami: *virtus*, *magnanimitas* i *audacitas* (Miller 1999, 35). To przekonanie o cnotach, którymi powinien cechować się monarcha, odnajduje Miller m.in. również w opisach dwóch karolińskich władców, Karola Łysego (zm. 877 r.) i jego brata Lotara I (zm. 855 r.), oraz w zdaniu napisanym o Bosonie (zm. 887 r.), samozwańczym królu Burgundii i Prowansji, o którym czytamy: *Hic pius et largus fuit, audax, ore facundus*. Jeśli zgodzić się z Millerem, że model trójfunkcyjny rzeczywiście jest widoczny w ideologii władzy Karolingów, to zastanowić się trzeba, czy również w innych tradycjach dynastycznych wczesnego średniowiecza można znaleźć jego elementy.

Problem relacji wczesnośredniowiecznej ideologii władzy do modelu trzech funkcji jest nieczęsto podejmowany w historiografii, a dzieje się tak nie tylko z tego powodu, że Dumézil jest uważany powszechnie za postać bardzo kontrowersyjną, lecz przede wszystkim dlatego, że jego teorie nie są jakoś mocno rozpowszechnione w nauce historycznej, a szczególnie w mediewistyce (Banaszkiewicz 2006, vii–xxvii). Model trójdzielny użyty został w pracach francuskich historyków – m.in. Georges Duby zastosował tę teorię w swej pracy o trzech stanach w społeczeństwie średniowiecznym (Duby 1978, 5–11). Jednak rzadko który mediewista używał teorii Dumézila w badaniach nad ideowymi

---

ROBERT KASPERSKI – historyk, adiunkt w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk. E-mail: robertkasperski@gmail.com. ORCID 0000-0002-5693-0966.

podstawami wczesnośredniowiecznej władzy królewskiej – wyjątkiem są tu liczne prace Jacka Banaszekiewicza. Jeszcze rzadziej posługiwano się nią w kontekście problematyki legitymizacji sukcesji dynastycznej, a przecież według Dumézila – jak zobaczymy – posiadanie cnót należących do trzech funkcji było warunkiem koniecznym do objęcia tronu (Dumézil 1998, 338). Niniejszy szkic do pewnego stopnia ma na celu wypełnić tę lukę. Stoją przed nim dwa cele. Pierwszym z nich jest weryfikacja, czy trzy cnoty – które można byłoby powiązać z trzema funkcjami – legitymizujące króla czy ideowo uzasadniające objęcie władzy przez następcę tronu można znaleźć w tradycji dynastycznej najpierwszego z gockich rodów królewskich – Amalów. Drugim zastanowienie się, w jaki sposób – jeśli takie można tam znaleźć – służyć miały propagandowemu uzasadnieniu panowania.

Postawione wyżej zadania podjęte zostały nie przez przypadek. Materiał gocki nie był dla Dumézila – co stwierdził on z zalem – dobrym polem do poszukiwań refleksów modelu trzech funkcji, ponieważ niewiele wiadomo o mitach Gotów (Dumézil 1959, 27). Jest to oczywiście prawda, jednakże kusi nas, aby spojrzeć na zabytek historiograficzny, który rzuca dużo światła na ideologię władzy Amalów – na *Getica* Jordanesa, które ukończone po marcu 551 r., opierają się do pewnego stopnia na innym dziele – na zaginionej dziś *Historia Gothorum* Kasjodora, napisanej na polecenie samego gockiego władcy Italii Teodoryka Wielkiego (zm. 526 r.). Przypadająca w tym roku sto dwudziesta rocznica urodzin wielkiego francuskiego polihistora każe nam uhonorować jego ogromny wkład w rozwój metody porównawczej. Nie ma lepszego sposobu, żeby to uczynić, niż użyć jego teorii jako narzędzia badawczego w dziedzinie, która nie była mu jakoś szczególnie bliska – historiografii.

Nasze rozważania rozpoczniemy od skrótowego choćby przedstawienia teorii modelu trójdzielnego.

MODEL TRÓJDZIELNY

Model ten zakłada, że ludy indoeuropejskie wykształciły trójdzielną ideologię, która dzieliła społeczeństwo hierarchicznie według trzech funkcji. Są nimi (Dumézil 1959, X; Hallpike 1986, 293):

1. Władza zwierzchnia (duméziliści oznaczają ją symbolem F1) – posiada, według Dumézila, dwa aspekty – magiczny (reprezentowany m.in. przez wedyjskiego boga Warunę oraz skandynawskiego Odyna – zwierzchników magicznych, twórczych, przeraźliwych, brutalnych, czarnoksięskich, ciemnych i agresywnych) oraz prawny (reprezentowany m.in. przez Mitrę oraz skandynawskiego Tyra – zwierzchników prawnych, zachowawczych, przystępnych, administrujących, majestatycznych, jasnych i kapłańskich).

2. Siła lub wojowniczość (oznaczona jako F2) – przede wszystkim, według Dumézila, chodzi o siłę użytą w walce. Badacz ten czynił zresztą rozróżnienie w obrębie tej funkcji; wojowniczość dzieliła się na rycerską (reprezentowaną choćby przez jednego z największych bohaterów Mahabharaty – Ardżunę, a także przez greckiego herosa Achillesa) oraz na brutalną (reprezentowaną przez brata Ardżuny Bhīmę, a także przez innego greckiego bohatera Heraklesa);
3. Trzecia funkcja (F3) – szeroko pojęta aktywność, która lokuje się w obrębie takich fenomenów, jak: żyźność, płodność, bogactwo, zdrowie, seksualność itp.

Te trzy funkcje miały znaleźć odbicie w podziale społeczeństw indoeuropejskich na kapłanów, wojowników i wytwórców – np. u starożytnych i wczesnośredniowiecznych Irlandczyków społeczność dzieliła się na kapłanów/druoidów (*druí*), wojowników (*flaith*) i hodowców-farmerów (*bó-airig*). Dumézil szybko uznał jednak, że podział społeczeństwa na trzy grupy odpowiadające trzem funkcjom jest raczej ideałem niż rzeczywistością (Littleton 1973, 1–22). Według niego tej ideologii ludy indoeuropejskie używały jako struktury, za pomocą której widziały i interpretowały otaczający świat. Ideologia trypartycji miała być odzwierciedleniem inklinacji Indoeuropejczyków do grupowania wszystkiego w obrębie trzech fenomenów (Miller 1999, 35). Ta swoista indoeuropejska „rama interpretacyjna” objawiała się nie tylko w mitach – w których najważniejsi bogowie to: bóg-władca zwierzchni, bóg-wojownik oraz bóg płodności – ale także w innych charakterystycznych dla ludów indoeuropejskich koncepcjach: „potrójnej śmierci”, „trzech plag” czy „potrójnej koncepcji przestrzeni” (Littleton 1973, 1–22). W 1958 r. Dumézil opublikował pracę, która jest jednym z najlepszych podsumowań jego teorii – *L'idéologie tripartite des Indo-Européens*. Wyjaśnił on na jej łamach, co przynależy do domen trzech funkcji (Dumézil 1958, 18–19):

1. Pierwsza funkcja – świętość. Zawiera w sobie związek między ludźmi a *sacrum* (kult, magia) oraz między samymi ludźmi – dodajmy – pod baczną obserwacją i poręczeniem bogów (prawo, administracja). Należy do niej również władza zwierzchnia sprawowana przez królów i ich przedstawicieli w zgodzie z wolą oraz przychylnością bogów. Oprócz tego w domenie pierwszej funkcji znajdują się wiedza oraz zrozumienie nierozzerwalnie związane z medytacją i rytualnym użyciem świętych przedmiotów.
2. Druga funkcja – brutalna siła. Przemoc i zwyczaje związane – lecz nie wyłącznie – z wojowniczością.
3. Trzecia funkcja – należą do niej różne fenomeny, które są ze sobą powiązane, lecz nie są zjednoczone w obrębie jakiejś jasno określonej aktyw-

ności, przede wszystkim: płodność ludzi i zwierząt, żyzność – produkcja pokarmów roślinnych (m.in. warzyw), obfitość – żywność i bogactwa, zdrowie i pokój. Trzecia funkcja zawiera także takie fenomeny, jak: zmysłowość, seksualność oraz piękno.

Jak widać, model trypartycji jest niezwykle szeroki i w przypadku trzeciej funkcji obejmuje różne, luźno powiązane ze sobą, aspekty ludzkiej aktywności. Dla wielu uczonych właśnie to stanowiło zasadniczy problem – model jest tak szeroki, że można było w niego wpisać wiele różnych fenomenów. Nie tylko ten fakt stanowił obiekt krytyki. Model Dumézila był wielokrotnie atakowany i nie ma potrzeby po raz kolejny przypominać wysuniętych dawno temu przeciw tej teorii zarzutów. Ograniczmy się w tym miejscu do jednego kontrargumentu. Idealny władca, który cechuje się cnotami związanymi z trzema funkcjami, nie jest fenomenem wyłącznie ludów indoeuropejskich – co zaprzecza jednemu z założeń teorii Dumézila, który twierdził, że trypartycja jest wyłącznie domeną Indoeuropejczyków, a jeśli nawet występuje gdzie indziej (np. u Żydów), to jest to wyłącznie wynik oddziaływań indoeuropejskiej ideologii (Gieysztor 1982, 17). Tak nie jest. Przedstawmy argument, który – jak dalece znamy literaturę przedmiotu – nie został jeszcze wysunięty. U Zulusów tradycja głosi, że władca musi być sprawiedliwy, a jednocześnie litościwy; hojny, lecz nie może być rozrzutny; dzielny, ale nie wyniosły (Gluckman 1973, 36). Z łatwością dostrzec można tutaj cnoty odpowiadające trzem funkcjom, co dostatecznie demonstruje, że trójfunkcyjnie legitymizowana władza zwierzchnia nie jest wyłącznie domeną ludów indoeuropejskich.

Przejdźmy teraz do problemu legitymizacji sukcesji dynastycznej w ujęciu Dumézila.

LEGITYMIZACJA SUKCESJI WEDŁUG DUMÉZILA I JEGO ZWOLENNIKÓW

Jakie warunki musiał spełniać sukcesor, aby objąć tron po poprzednim królu? Teza wysunięta przez Dumézila i jego zwolenników – takich jak choćby bracia Alwyn i Brinley Rees – sprowadza się do twierdzenia, że monarcha musiał posiadać cnoty pochodzące z wszystkich trzech funkcji, a są nimi – przypomnijmy – władza zwierzchnia, wojowniczość oraz płodność wraz z żyznością (Rees 1961, 130–131). Oddajmy jeszcze głos samemu Dumézilowi: „[...] le roi, chaque nouveau roi, présentât l’assortiment de qualités dont une très vieille analyse, déjà indo-européenne, avait démontré la nécessité absolue pour l’équilibre d’une société et la réussite d’un règne; et aussi, ces qualités une fois constatées chez un prince, lui donner le trône” (Dumézil 1998, 338). Szczególnie widoczne jest to w ideologii politycznej starożytnych Indii. Jak pokazał Daniel Dubuisson, jeden z kontynuatorów myśli Dumézila, w wedyjskich Indiach

idealny kandydat do tronu powinien być jednocześnie mądry, dzielny oraz piękny. Uważano tam, że książę powinien posiadać trzy kwalifikacje uprawniające go do wstąpienia na tron: mądrość (*buddhi*), odwagę/dzielność (*vikrama*) i piękno (*lāvanya*) (Dubuisson 1978, 21–34). Jednakowoż pojawia się pytanie: w którym miejscu modelu trójdzielnego znajduje się monarcha?

Problem umieszczenia króla w obrębie modelu trójdzielnego był dla Dumézila nie lada wyzwaniem. W pierwszych pracach, w których podjął próbę rozwiązania tej kwestii, zaproponował, że władca jest sam w sobie syntezą wszystkich trzech funkcji, albo stojąc ponad trzema warstwami, albo czasami będąc poza społeczną stratyfikacją. Podjęty na nowo pod koniec życia problem doprowadził do wysunięcia innej hipotezy: król u rozmaitych indoeuropejskich ludów umieszczany był w różnych miejscach trójdzielnego modelu. U ludów celtyckich monarcha uważany był za syntezę trzech funkcji, u Germanów był reprezentantem pierwszej z nich – władzy zwierzchniej. W starożytnych Indiach król – choć wywodził się z warny wojowników (kszatrijów) – również znajdował się ponad trzema funkcjami. Stąd też na pytanie, kim jest król, pada odpowiedź podobna do tej, którą wysunął Miller – kimś, kto jest (jednocześnie) mądry, dzielny i hojny (Miller 1999, 41).

W tym miejscu postawić trzeba pytanie, czy w przypadku *Historia Gothorum* również mamy do czynienia z problemem uzasadnienia i uprawnomocnienia sukcesji dynastycznej. *Historia Gothorum* Kasjodora została ukończona między 516 a 533 r. Cel jej spisania nie jest do końca jasny. Jedna z hipotez głosi, że dzieło spisano po to, żeby uzasadnić sukcesję zięcia i niedoszłego następcy Teodoryka (O'Donnell 1979, 44–48; Krautschick 1983, 30–34). Gocki król nie miał synów i w roku 515 (lub już w 514) zdecydował się na oddanie ręki swej córki Amalasynty (zm. 534 r.) pochodzącemu z Hiszpanii Gotowi, który zwał się Eutaryk Cilliga. Jest to bardzo tajemnicza postać – choć *Getica* przedstawiają go jako członka rodu Amalów, to jednak wiele przemawia, że jego amalski rodowód jest raczej dziełem propagandystów działających na dworze Teodoryka niż faktem (Wolfram 2009, 328; Kasperski 2018, 33–34). Wiele wskazuje, że zarówno opowieść o przodkach Eutaryka, jak i jego linia genealogiczna miały przede wszystkim uzasadnić prawo tego Gota do objęcia władzy monarszej po śmierci Teodoryka.

Mając na uwadze to wszystko, co powiedzieliśmy o legitymizacji sukcesji według Dumézila, powinniśmy oczekiwać, że Eutaryk również musiał zostać przedstawiony w *Historia Gothorum* Kasjodora jako ktoś, kto wyróżnia się cnotami, które łączą się z trzema funkcjami. To przedstawienie mógł przejąć opierający się na niej Jordanes i spisać w swych *Getica*. Czy jest tak w istocie?

OPIS EUTARYKA W *GETICA*

Jordanes (c. 298) przedstawia osobę amalskiego księcia następująco: *prudentia et virtute corporisque integritate pollentem* (Iordanes, *Getica*, 298, wyd. Mommsen 1882, 135). Czy te trzy cechy można powiązać z trzema funkcjami Dumézilowskiego modelu?

Zacznijmy od pierwszej cnoty – *prudentia*. Roztropność jest przymiotem, który z grubsza odpowiada cnotcie mądrości – *sapientia*. Przynależy ona oczywiście do domeny pierwszej funkcji. Miller nazywa ją „royal mental excellence” – stanowi ona oczywiście atrybut bogów pierwszofunkcyjnych, reprezentantów władzy zwierzchniej (Miller 1999, 43). Skandynawski Odyn, władca boskiego rodu Asów (*Æsir*), który jest – podobnie jak Waruna – suwerenem magicznym, ofiarował własne oko, aby zdobyć mądrość, z której był potem powszechnie znany. Mądrość jest również główną cnotą przedstawicieli pierwszej funkcji w trójdzielnej społecznej stratyfikacji – kapłanów i filozofów.

Drugą cnotą jest dzielność (*virtus*). Jej związek z drugą funkcją jest oczywisty. U ludów indoeuropejskich istniało przeświadczenie, że jedną z podstawowych ról króla była obrona własnej domeny (Leyser 1994, 20). Myśl tę odnajdujemy choćby w pochodzącym z VII w. staroirlandzkim traktacie o władzy monarszej pt. *Audacht Morainn* (*Testament Moranna*). Spośród czterech typów monarchów najciekawszym był tzw. przebiegły władca (*ciállfhlaith*), który nie posiadał pełnej legitymizacji dla swej władzy, jaką miał pierwszy z nich – tzw. prawdziwy władca (*fírfhlaith*). Jednak *ciállfhlaith* miał zdolności wojskowe, które pozwalały mu obronić granice swego królestwa, co samo w sobie stanowiło dostateczne uzasadnienie sprawowanej przez niego władzy (Kasperski 2017, 7–37). Ktoś, kto posiadał dzielność, gwarantował skuteczną obronę własnego królestwa. Ktoś, kto nie potrafił obronić własnej domeny, był niegodny, żeby nosić koronę. Według Izzydora z Sewilli wizygocki król Gezalek (zm. 511/512 lub 513/514 r.), cechujący się wynikającym z jego bękartiego pochodzenia tchórzostwem (*ignavia*), utracił Narbonę – miasto, w którym obrano go na króla. Następnie dopuścił się haniebnej ucieczki do Hiszpanii i z tego powodu Teodoryk Wielki pozbawił go władzy monarszej (Kasperski 2017, 7–37). Cnota dzielności ma oczywiście dwa wymiary. Pierwszym z nich jest wymiar szlachetny, honorowy. Król – lub następca tronu – posiadał *virtus* (męskość, męstwo, dzielność), która pozwalała mu odnosić zwycięstwa. Drugim aspektem jest dzielność w wymiarze bardziej aktywnym, czyli śmiałość (*audacia*) (Miller 1999, 43). Eutaryk – jak wynika z przekazu Jordanesa – posiadał pierwszy z aspektów dzielności-męstwa, to jest *virtus*.

Co zrobić z trzecią z przypisywanych Eutarykowi cnót – *integritas corporis*? Z jednej strony chodzić może chodzić tu po prostu o zdrowie. Izydor z Sewilli

powiada, że *sanitas est integritas corporis* (*Etymologiae*, IV, 5). Zdrowie zaś – jak pokazywaliśmy – lokuje się w obrębie trzeciej funkcji. Jednakże badacze proponują jeszcze inne tłumaczenie tych słów. I tak np. Wilhelm Martens tłumaczy je jako „untadeliche Gestalt” (Martens 1884, 96), a więc chodziłoby tu być może o kompletność ciała albo ciało bez skazy. Z jednej strony kompletność ciała może być rozumiana dosłownie, a więc jako posiadanie wszystkich członków. Był to ważny warunek, aby objąć tron. W starożytnym Iranie ciało kandydata do tronu musiało być bez skazy, nie mógł być on ani ślepy, ani fizycznie zdeformowany (Canepa 2009, 20). Np. sasanidzki książę Zames nie mógł wstąpić na tron, ponieważ miał wylupione oko, a perskie prawo stanowiło, że jednooki lub posiadający jakąkolwiek skazę na ciele nie może objąć władzy zwierzchniej. Sasanidzcy królowie często oślepiali swych konkurentów, aby wyeliminować ich z walki o tron. Również w Europie kandydat do tronu musiał wykazywać się kompletnością ciała. W tradycji walijskiej prawo stanowiło, że władca musiał posiadać wszystkie członki. Żeby zilustrować problem ciekawym przykładem, sięgnijmy do Richera z Reims. Karol z Lotaryngii (zm. 993 r.), ubiegając się o tron zachodniofrankijski, miał przekonywać, że urodził się z wszystkimi członkami (*cum omnibus membris*), bez których nie można zostać wyniesionym do żadnej zaszczytnej pozycji (Richer, *Historiae*, 4.9, wyd. Hoffmann 1839, 236). Po czym dodał, że nie brakuje mu również kwalifikacji, które w osobie ubiegającego się o tron są zwyczajowo bardzo poszukiwane – urodzenia i dzielności. Z drugiej strony być może powinniśmy sądzić, że *integritas corporis* oznacza w cytowanym *passusie* dzieła Jordanesa po prostu piękno fizyczne. O Hunimundzie, przodka Eutaryka, powiada Jordanes rzecz następującą: *Hunimundus, filius quondam regis potentissimi Hermanarici, acer in bello totoque corpore pulchritudine pollens* (Jordanes, *Getica*, 250, wyd. Mommsen 1882, 122). Wynika stąd, że ten Amal wyróżniał się pięknnością ciała. Jordanes okazyjnie podkreślał piękno fizyczne tych, którym powierzano władzę królewską. Sięgnijmy do innego fragmentu *Getica* (c. 158), tego, który opisuje wizygockiego króla Athaulfa (zm. 415 r.). Brzmi on następująco: [...] *regnumque Vesegotharum Ataulfo eius consanguineo et forma menteque conspicuo tradent; nam erat quamvis non adeo proceritate staturae formatus, quantum pulchritudine corporis vultuque decorus* (Jordanes, *Getica*, wyd. Mommsen 1882, 99). Aby opisać piękno Athaulfa, Jordanes użył terminu *forma*. W starożytnym Rzymie *forma* – w przypadku opisanego monarchów – oznaczała albo urodę fizyczną władców (*decor*), albo też ładną figurę (Kolb 2001, 57; Claus 1999, 264). To drugie znaczenie związane jest oczywiście z „kompletnością ciała”, co sprawia, że możemy sądzić, iż Jordanes – albo raczej Kasjodor – starał się pokazać, że Eutaryk był mężczyzną wyróżniającym się pięknem fizycznym. Ale nie jest to jedyny wymiar tej cechy. Piękno fizyczne jest cechą królewską *par excellence*.

Chodzi tu o tzw. królewski wygląd, a więc o prezencję, która zdradza wręcz królewskie właściwości. Za przykład trójfunkcyjnego władcy mającego tę cechę podać można Fiachrę mac Echracha, króla irlandzkiej prowincji Connacht, który „był bohaterem, jeśli idzie o sprawność bojową (F2), zbieraczem bitew i terytoriów dzięki swej mądrości (F1), a także królem z wyglądu (F3)” (Miller 1999, 41–42).

Podsumowując, *Getica* przedstawiają Eutaryka jako osobę posiadającą zarówno cechy fizyczne, jak i psychiczne, które predestynowały go do objęcia władzy. W wielu wczesnośredniowiecznych przedstawieniach osób ubiegających się o tron podkreślano ich zalety fizyczne i duchowe, które czyniły ich odpowiednimi kandydatami do objęcia władzy. I tak np. longobardzki dziejopis Paweł Diakon (zm. ok. 799 r.) odnotował (III, c. 35), że Agilulf (zm. 616 r.) został wybrany za radą Longobardów na królewskiego małżonka przez królową wdowę Teudelindę, ponieważ *Erat enim isdem vir strenuus et bellicosus et tam forma quam animo ad regni gubernacula coaptatus* (Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*, 3.35, wyd. Bethmann 1878, 113). Również Eutaryk – jak pozwalamy sobie wnosić z relacji Jordanesa – ze względu na charakter i wygląd zewnętrzny nadawał się do objęcia władzy w królestwie Ostrogotów, gama jego cnót dowodziła tego niezawodnie. Posiadał przecież mądrość, dzielność i piękno. Tym samym możemy stwierdzić, że cnoty tego Amala odpowiadają cechom, które wiążą się z domenami trzech funkcji modelu trójdzielnego Dumézila. Stąd też możemy wysunąć wniosek, że również w *Getica* znajdujemy potwierdzenie tezy, że kandydat do tronu musiał być zarazem mądry, dzielny i piękny. Przejdźmy teraz do wyjaśnienia, czemu służyć ma ta charakterystyka.

LEGITYMIZACJA SUKCESJI EUTARYKA

Legitymizacja sukcesji Eutaryka odbywała się na dwóch płaszczyznach. Z jednej strony miał on zostać po Teodoryku królem zarówno Ostro-, jak i Wizygotów (Wolfram 2009, 328). Z drugiej miał objąć władzę w *Regnum Italiae*. Miał zostać – jak planowano – władcą Italii. Tradycja dynastyczna rodu, z którego Teodoryk i Eutaryk pochodzili, przedstawiała ich jako *genus purpuratum* – „ród odziany w purpurę”. Czyniła ich w gruncie rzeczy rodem rzymskich princepsów. Nasuwa się tedy pytanie: czy powinniśmy sądzić, że tak usytuowana tradycja dynastyczna, która miała zademonstrować, iż Amalowie byli rodem królewskim reprezentującym rzymskość (*romanitas*) oraz cywilizację (*humanitas*), mogła włączyć do narzędzi legitymizujących sukcesję Eutaryka również indoeuropejskie trzy funkcje, które kojarzą się nam bardziej z barbarzyńską Północą czy „szmaragdową wyspą” niż z rzymskimi podstawami ideowymi władzy zwierzchniej? Inaczej stawiając problem: czy w rzymskiej ideologii

politycznej znaleźć możemy idee trzech cnót, które czyniłyby kogoś godnym tronu? W późnoantycznych źródłach znajdujemy przykład demonstrujący, że uwypuklenie psychicznych i fizycznych walorów kandydata do tronu, które można z pewnością połączyć z modelem Dumézila, było również podstawą ideową uzasadniającą prawa do objęcia władzy zwierzchniej. Tak np. Pacatus Drepanius (IV w.) w swoim panegiryku na cześć cesarza Teodozjusza I Wielkiego (zm. 395 r.), twierdził, że ojciec oraz imiennik imperatora powinien sam zostać princepsem. Przytoczmy fragment tego dzieła (c. VI) wyjaśniający, z jakich względów ojciec cesarza zasługiwał na tron: *o digna imperatore nobilitas eius filium principem qui princeps esse debuerit, qui hunc humani fastigii apicem non solum fortitudine atque sapientia, sed decore etiam corporis dignitate potuerit aequare!* (Pacatus Drepanius, *Panegyricus Theodosio Augusto Dictus*, 6, wyd. Baehrens 1874, 275–276). Widać wyraźnie, że autor panegiryku jako główne kwalifikacje do objęcia tronu wymienia: dzielność (F2), mądrość (F1) oraz piękno ciała wraz z dostojną postawą (F3).

Posiadanie cnót, które odpowiadały trzem funkcjom, wręcz predestynowało do zostania królem. Tak np. w okresie hellenistycznym uważano, że pobożność (F1), dzielność (F2) oraz hojność (F3) były cnotami, które czyniły królów godnymi tronu, i właśnie je kazano uwypuklać na przedstawieniach władców (Pollitt 1986, 38). Są one szczególnie widoczne w królewskiej ikonografii Ptolemeusza (Lagidów) – macedońskich władców Egiptu (Miller 1999, 41–42). I tak np. Ptolemeusz II Filadelfos (zm. 246 r. a. Chr.) odznaczać się miał pobożnością (F1), wojowniczością (F2) i hojnością (F3) (Miller 1999, 41–42).

Możemy w tym miejscu stwierdzić, że przedstawienie Eutaryka jako dzierżyciela trzech funkcji miało demonstrować, iż jego osoba ucieleśniała kompletność trzech aktywności, które łączyła w sobie osoba monarchy. Jego mądrość gwarantowała sprawiedliwe rządy oraz sukces jego panowania, dzielność zapewniała bezpieczeństwo kraju i jego mieszkańców, kompletność ciała (czy piękno fizyczne) sprawiała, że był on „królem z wyglądu”. Nie jest to jednakże jedyna przyczyna komunikowania, że przyszyły król jest mądry, dzielny i piękny.

Szwedzki badacz Geo Widengren podaje przykłady znanego u ludów indoeuropejskich twierdzenia, że władca rządzi nie dzięki swej potędze, ale dzięki swym cnotom moralnym (Widengren 1969, 146). Monarcha musiał być tedy najmądrzejszym i najbardziej moralnym człowiekiem w swoim królestwie, miał też być wzorem do naśladowania dla wszystkich (Wallace-Hadrill 1965, 30). Taki również musiał być kandydat do tronu. Co więcej, przyszyły król musiał być najlepszy z wszystkich możliwych kandydatów. Taki właśnie – wnosząc po relacji *Getica* – był Eutaryk. Posiadanie trzech cnót, które odzwierciedlały trzy

funkcje, nie tylko czyniło go odpowiednim człowiekiem do objęcia władzy monarszej, ale dawało nadzieję, że jako przyszły król będzie on monarchą najlepszym – królem idealnym.

Sięgnijmy jeszcze do trzech ciekawych przykładów. „Trójfunkcyjnym” – *par excellence* – władcą był również angielski król Henryk I Beauclerc (zm. 1135 r.). Henryk z Huntingdon (zm. ok. 1157 r.) przedstawił tego króla jako osobę, która błyszczyć miała trzema *splendoribus* – najwyższą mądrością (*sapientia summa*), zwycięstwem (*victoria*) oraz bogactwami (*divitiis*) (Wright 2009, 185–186). Co więcej, gdyby nie trzy przywary króla, byłby on – według Henryka z Huntingdon – właśnie ze względu na te cnoty władcą idealnym. Inny przykład egzemplifikujący tę tezę to wzór idealnego króla, który znajdujemy na terenie średnio-wiecznej Irlandii. Według tamtejszej tradycji król miał cechować się brakiem zazdrości (F1), która czyniłaby jego sądy wątpliwymi i niesprawiedliwymi, brakiem strachu (F2), który podważałby jego rolę jako wojownika i najwyższego obrońcy kraju, wreszcie brakiem skąpstwa (F3), które mogłoby odebrać mu władzę królewską, gdyż hojność – a także gościnność wobec obcych – była ważną cnotą monarszą na terenie Zielonej Wyspy (Rees 1961, 130–131). Również na terenie francuskiego królestwa autorzy byli skłonni wyposażać władców w cechy, które łączą się z trzema funkcjami. G. Duby odnalazł trzy funkcje w charakterystyce Roberta II Pobożnego (zm. 1031 r.) przedstawionej przez Adalberona z Laon w utworze napisanym na cześć tego króla – *Carmen ad Rodbertum regem* (Duby 1978, 45–46). Władca Francji miał wyróżniać się mądrością (F1), odwagą (F2) i pięknem (F3).

Patrząc na przytoczony materiał porównawczy, należy wnosić, że strategia polegająca na przedstawianiu sukcesora tronu jako dzierżyciela trójfunkcyjnych cnót miała nie tylko manifestować jego zdatność do rządzenia królestwem, ale – co więcej – również przekonywać, że jego sukcesja czy wybór noszą znamiona objęcia władzy przez kogoś, kogo panowanie będzie w gruncie rzeczy rządami władcy idealnego *par excellence*; to zaś gwarantuje, że w kraju panować będą sprawiedliwość, bezpieczeństwo i dostatek.

Przedstawienie władcy jako dzierżyciela trzech cnót, które odpowiadają trzem funkcjom, jest nie tylko scharakteryzowaniem go jako monarchy idealnego, ale również podkreśleniem innej ważnej idei. Jest to szeroko prezentowana przez Dumézila idea kompletności czy doskonałej całości. Tak jak wspólnota składająca się z tych, którzy zajmują się kultem, tych, którzy walczą, wreszcie – tych, którzy wytwarzają wszelkiego rodzaju dobra, jest wspólnotą doskonałą, kompletną, tak dzierżyciel trzech cnót jest suwerenem kompletnym i doskonałym. Jest on nie tylko reprezentantem każdej z trzech tworzących wspólnotę grup funkcjonalnych, ale również reprezentantem samej wspólnoty i ucieleśnieniem jej kompletności (Dumézil 1959, s. I–XI).

PODSUMOWANIE

Nasze rozważania pokazały, że niewątpliwie tradycja dynastyczna Amalów zawiera motyw, który można bez większych wątpliwości wiązać z modelem trójdzielnym – charakterystykę amalskiego księcia, która zawiera cechy związane z trzema funkcjami Dumézilowskiego modelu. Trójfunkcyjny schemat był jedną ze strategii legitymizacji władzy, którą znajdujemy – choć nie wyłącznie – w tradycjach ludów indoeuropejskich. Miał on oczywiście różne formy. Jedną z nich była trójfunkcyjna charakterystyka kandydata do tronu, którą zastosowano w przypadku Eutaryka. Inną (*Kār-nāmag-ī Ardašir ī Pābagān*, 1, wyd. Grenet 2003, 56) – jak w przypadku władcy Iranu Ardaszira I (zm. 242 r.) – było pro-roctwo, które zawierało trójfunkcyjny podział społeczeństwa na kapłanów, wojowników i wytwórców (Grenet 2003, 56). Obie miały jednakże ten sam cel – zademonstrować nie tylko to, że najlepszy człowiek był najgodniejszym kandydatem do tronu, lecz również to, iż najlepszy człowiek był po prostu królem.

BIBLIOGRAFIA

- Banaszkiewicz, Jacek. 2006. „O Dumézilu i jego badaniach – bardzo krótko.” W Georges Dumézil. *Bogowie Germanów. Szkice o kształtowaniu się religii skandynawskiej*, przeł. A. Gronowska. Warszawa: Oficyna Naukowa.
- Canepa, Mathew P. 2009. *Two eyes of the Earth: Art and Ritual of Kingship between Rome and Sasanian Iran*. Berkeley: University of California Press.
- Clauss, Manfred. 1999. *Kaiser und Gott: Herrscherkult im römischen Reich*. Stuttgart: Teubner Verlag.
- Dubuisson, Daniel. 1978. „Le roi indo-européen et la synthèse des trois fonctions.” *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* 33 (1): 21–34.
- Duby, Georges. 1978. *Les trois ordres ou L’imaginaire du féodalisme*. Paris: Gallimard.
- Dumézil, Georges. 1958. *L’idéologie tripartite des Indo-Européens*. Bruxelles: Latomus.
- Dumézil, Georges. 1959. *Les Dieux des Germains. Essai sur la formation de la religion scandinave*. Paris: Presses universitaires de France.
- Dumézil, Georges. 1973. *The Destiny of a King*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dumézil, Georges. 1998. *Mythe et Épopée*. Vol. 2: *Types épiques indo-européens : un héros, un sorcier, un roi*. Paris: Gallimard.
- Gieysztor, Aleksander. 1982. *Mitologia Słowian*. Warszawa: Wydawnictwa artystyczne i filmowe.
- Gluckman, Max. 1973. *Custom and Conflict in Africa*. Oxford: Basil Blackwell.
- Hallpike, Christopher R. 1986. *The Principles of Social Evolution*. Oxford: Clarendon.

- Iordanes, „De origine actibusque Getarum”. W *Iordanis Romana et Getica*, wyd. Th. Mommsen. Berolini 1882, MGH AA, t. 5, cz. 1.
- Kār-nāmag-ī Ardašīr ī Pābagān*, c. 1, wyd. i przeł. F. Grenet, Paris 2003.
- Kasperski, Robert. 2018. „Propaganda im Dienste Theoderichs des Großen. Die dynastische Tradition der Amaler in der 'Historia Gothorum' Cassiodors.” *Frühmittelalterliche Studien* 18: 13–42.
- Kasperski, Robert. 2017. „The Visigothic King Gesalic, Isidore's Historia 'Gothorum and the Goths' Wars against the Franks and the Burgundians in the Years 507–514.” *Kwartalnik Historyczny* 124 (1): 7–37.
- Kolb, Frank. 2001. *Herrscherideologie in der Spätantike*. Berlin: Akademie Verlag.
- Krautschick, Stefan. 1983. *Cassiodor und die Politik seiner Zeit*. Bonn: Habelt.
- Leyser, Karl. 1994. *Communications and Power in Medieval Europe. The Carolingian and Ottonian Centuries*. London: The Hambledon Press.
- Littleton, C. Scott. 1973. *The New Comparative Mythology*. Berkeley: University of California Press.
- O'Donnell, James J. 1979. *Cassiodorus*. Berkeley: University of California Press.
- Martens, Wilhelm. 1884. *Jordanes Gotengeschichte*. Leipzig.
- Miller, Dean A. 1999. „Playing (with) the Numbers: Variations on a Dumézilian Theme.” *Journal of the Anthropological Society of Oxford* 30 (1): 35–50.
- Pacatus Drepanius. „Panegyricus Theodosio Augusto Dictus.” W *XII Panegyrici Latini*, wyd. E. Baehrens. Lipsiae 1874.
- Paulus Diaconus. „Historia Langobardorum.” W III, *Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum* (SS rer. Lang.), wyd. L. Bethmann, G. Waitz, cz. 1. Hannoverae 1878.
- Pollitt, Jerome J. 1986. *Art in the Hellenistic Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rees, Alwyn, i Brinley Rees. 1961. *Celtic Heritage. Ancient tradition in Ireland and Wales*. London: Thames and Hudson.
- Richer, *Historiae*, wyd. H. Hoffmann. Hannoverae 2000, MGH Scriptores (in Folio) (SS) 38.
- Wallace-Hadrill, John Michael. 1965. „The Via Regia of the Carolingian Age.” W *Trends in Medieval Political Thought*, red. B. Smalley, s. 22–41. Oxford: Basil Blackwell.
- Widengren, Geo. 1969. *Der Feudalismus im alten Iran. Männerbund – Gefolgswesen – Feudalismus in der iranischen Gesellschaft im Hinblick auf die indogermanischen Verhältnisse*. Wiesbaden: Springer Verlag.
- Wright, Neil. 2009. „Twelfth-century receptions of a Text: Anglo-Norman Historians and Hegesippus.” W *Anglo-Norman Studies. XXI. Proceedings of the Battle Conference 2008*, red. C.P. Lewis, s. 177–195. Woodbridge: Boydell and Brewer.
- Wolfram, Herwig. 2009. *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie*. München: C.H. Beck.

DUMÉZIL'S TRIPARTITE MODEL, PROBLEM OF LEGITIMIZATION
OF THE DYNASTIC SUCCESSION AND *GETICA* OF JORDANES

SUMMARY

This essay has the aim to verify, whether the thesis proposed by Georges Dumézil, who claimed that the candidate to the throne should have the virtues, which reflect the three elements of the tripartite model (sovereignty, warfare, and physical beauty), could be confirmed by the dynastic tradition of the Gothic royal family of the Amals. The Gothic material seldom was an object of research of Dumézil's followers hence it is legitimate to include it to comparative researches. The examination presented in this study actually proves that the legitimization of the dynastic succession of an Amal prince Eutharic Cilliga was based on demonstrating, that he was at the same time wise, brave, and beautiful.

Keywords: Georges Dumézil, tripartite model, the Amals, dynastic tradition, dynastic succession, sovereignty, indo-European peoples, comparative studies

